

УДК: 338.24:336.153.2

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-288-6-57

РУЖИЦЬКИЙ І. Ю.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ В ІНТЕРЕСАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розроблена концептуальна схема формування механізму економічної безпеки, що включає постановку управлінських завдань, методичні підходи до їх рішення і отримувани результати. Обґрунтована необхідність і можливість застосування цього механізму як інструменту забезпечення і підвищення стійкого розвитку на основі застосування методичних підходів до діагностики і моделювання діяльності фінансових об'єктів. Визначено, що для сучасної України фінансовий сектор залишається допоміжним, оскільки потреби в розвитку сучасної економічної інфраструктури, потужних фінансових інститутів, що дозволяють створити умови для залучення масштабних фінансових інвестицій, незначні. Проте рішення завдань подальшого прогресивного розвитку вітчизняної економіки сприятиме формування розвиненої економічної інфраструктури і її основи міжнародного фінансового центру.

Ключові слова: економічна безпека, національна економіка, національна безпека, банківська сфера, державне регулювання.

RUZHITSKY I.

Chernihiv Polytechnic National University

IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF THE BANKING SPHERE IN THE INTEREST OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The article develops a conceptual scheme for the formation of the mechanism of economic security, which includes the formulation of management tasks, methodological approaches to their solution and the results obtained. Necessity and possibility of application of this mechanism as the tool of maintenance and increase of steady development on the basis of application of methodical approaches to diagnostics and modeling of activity of financial objects is substantiated. It is determined that for modern Ukraine the financial sector remains ancillary, as the needs for the development of modern economic infrastructure, powerful financial institutions that allow to create conditions for attracting large-scale financial investments are insignificant. However, the solution of the tasks of further progressive development of the domestic economy will be facilitated by the formation of a developed economic infrastructure and its foundations of the international financial center. It is substantiated that in Ukraine a specific type of financial policy, characterized by severe coercive action of the state on the sphere of money circulation, public expenditures and revenues of budget industries and institutions. With regard to the private sector, a policy of liberalization is being implemented, which, however, should not be opposed to the state, especially in the context of globalization of the world economy and financial processes. Prospects for the development of an active market of corporate control in the Ukrainian banking sector depend on the development of the market of traditional (primarily credit and deposit) banking services, increasing competition, increasing investment attractiveness of banks, reducing credit risks, creating a tax system that meets market needs, improving bank transparency, and many other factors directly or indirectly related to the reform of the economic system. 5. It is proved that, unlike the norms in other countries, the latest changes in the regulation of the financial sector of Ukraine should be not so much restrictive as to be aimed at supporting the financial sector and simplifying some procedures.

Key words: economic security, national economy, national security, banking sphere, state regulation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями

Однією з найважливіших умов забезпечення стійкого зростання доходу держави та формування позитивних результатів її економічної діяльності є розробка та впровадження ефективного механізму забезпечення управління фінансово-економічною безпекою, який забезпечить захист фінансових об'єктів від загроз і небезпек внутрішнього та зовнішнього середовища. Державне регулювання ринку фінансових послуг, серед яких головою являється банківська система, здійснювалося на усіх етапах його розвитку, причому, незважаючи на зміну пануючих економічних теорій, методи цього регулювання залишалися постійними. Зростання трансграничних переміщень капіталу, розширення асортименту фінансових послуг, збільшення інвестицій в глобальні громадські блага, бурхливе зростання транснаціональних фінансових компаній створили нові форми суспільно-державного партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні проблеми, пов'язані з різними аспектами механізму державного регулювання фінансового сектора, розглядалися в роботах таких авторів, як: О.І. Амоши, В.Г. Варнавського, Ю.С. Вдовенка, Б.І. Винницького, О.М. Головінова, Л.М. Івашової, Л.А. Дмитриченко, П.В. Захарченко, Є.А. Махортова, Б.О. Онищука, І.В. Петенко, О.С. Поважного, С.Ф. Поважного, М.Х. Корецького, А.О. Сосновського, С.А. Ушацького, Л.І. Федулової, С.О. Чернова, І.Г. Яненкової та інших.

Формулювання цілей статті

Метою статті є формування механізму економічної безпеки, що включає постановку управлінських завдань, методичні підходи до їх рішення і отримувани результати.

Виклад основного матеріалу дослідження

Збільшення середнього віку населення, реформа пенсійних систем змінюють політичну економію публічних фінансів. Все більше засобів витрачається на виробництво неринкових за своєю природою громадських благ. Соціальна політика держави у все більшій мірі реалізується через систему фінансових банківських послуг. Громадські фінанси визначають шляхи і засоби постіндустріального розвитку, корінної модернізації економіки.

Державне регулювання ринку фінансових банківських послуг має істотні особливості. Головна з них полягає в тому, що суб'єкти, діючі на цьому ринку, на відміну від виробників інших послуг оперують в основному, не власними ресурсами, а грошима, отриманими в довірче управління, як пай, позика і так далі. Тому управління ризиками на цьому ринку має значення не лише для виробника фінансових послуг, але і для макроекономіки, оскільки криза може викликати банкрутство не лише самого фінансового інституту, але і розвал усього ланцюжка економічних зв'язків і стосунків. Асиметрія інформації, характерна для сучасного ринку в цілому, особливо велика і небезпечна на ринку фінансових послуг, де споживач, тим більше рядовий, не може заздалегідь оцінити надійність і якість такою, що надається йому послуги [1].

Державне регулювання ринку фінансових послуг, з метою забезпечення державної економічної безпеки, набуває особливого значення в умовах його інформатизації і глобалізації, збільшення асортименту фінансових послуг і різноманіття їх виробників. Це особливо важливо в українських умовах, де клієнтами цього ринку досі були в основному юридичні, а не фізичні особи.

Економічна безпека є не лише державною проблемою. Вона – визначальна детермінанта сучасної глобальної економіки, що формується шляхом поглиблення і взаємодії транснаціоналізації і міжнародної регіональної економічної інтеграції. Глобалізація і транснаціоналізація стали визначальними домінантами розвитку світової економіки на рубежі тисячоліть. Прикметними рисами сучасної глобальної економіки є:

- вільний рух капіталу і бурхливе зростання транскордонної мобільності фінансових потоків;
- наростання фінансових дисбалансів і значна волатильність світових фінансових ринків, які зумовлюють глобальну фінансову нестабільність;
- активізація конкуренції у фінансовому секторі та консолідація глобальної банківської галузі;
- інтеграція фінансових ринків у глобальну фінансову систему [2].

Перспективи розвитку активного ринку корпоративного контролю в українській банківській сфері залежать від можливостей розвитку ринку традиційних (в першу чергу, кредитово-депозитних) банківських послуг, зростання конкуренції, підвищення інвестиційної привабливості банків, зниження ризиків кредитування, створення що відповідає потребам учасників ринку податкової системи, поліпшення транспарентності банків і багатьох інших чинників, прямо або побічно пов'язаних з реформою господарської системи. Підвищення ролі транснаціональних банків в процесі консолідації банківського і промислового капіталу є одним з найбільш помітних моментів у світовій економіці останнім часом. Транснаціональний банк - це великий універсальний банк, що виконує посередницьку роль в міжнародному русі позикового капіталу. Спирається зазвичай на мережу закордонних підприємств, контролює за підтримки держави валютні і кредитні операції на світовому ринку. Країни з розвинутою ринковою економікою активно підтримують власні транснаціональні компанії і банки, які у свою чергу створюють умови для вступу податкових засобів від широкої міжнародної діяльності, а також розширення їх економічного, а потім і політичного впливу, допомагають встановити контроль над економікою деяких зарубіжних країн. Важливе завдання нинішніх перетворень у вітчизняній фінансовій і банківській сферах необхідно бачити в тому, щоб українські великі національні і транснаціональні банки активно брали участь у формуванні глобальної економічної стратегії країни [3].

Актуальність цієї проблематики для України обумовлена двома обставинами.

По-перше, перед нею стоїть завдання оздоровлення кредитно-економічної системи, реалізація якої вимагає реструктуризації банків, їх укрупнення, аж до створення великих транснаціональних банків, здатних конкурувати з ведучими світовими банківськими структурами.

Сьогодні процес реструктуризації банків і кредитних установ протікає досить повільно, в'яло, хоча негативні наслідки економічної кризи відчуваються. Реструктуризація банківської системи в нашій країні реалізується через приєднання (поглинання), тобто інтенсивність останніх багато в чому характеризує активність реформи в банківській і кредитній сфері, використанням сучасних інструментів.

По-друге, дослідження сучасних напрямів розвитку і діяльності транснаціональних банків для України важливо тому, що, незважаючи на багато економічних, соціальних і політичних проблем, українська економіка, і в першу чергу кредитно-економічна і банківська сфера, залишається значним об'єктом інтересів зарубіжних компаній і банків. Цей інтерес наростатиме у міру відкриття банківського ринку України перед іноземним банківським капіталом. Між тим, міжнародні банківські компанії самі стикаються із зростаючими труднощами в справі мобілізації і розміщення капіталів. Ефективність мобілізації засобів транснаціональними банками визначається наступними чинниками:

- фінансові ринки швидко розростаються в інститути глобального масштабу і багато хто з них (наприклад, ринки депозитів в євровалютах, ринки іноземних валют, державних цінних паперів) стає такими ринками, які зв'язують Європу, Північну Америку і східні країни в єдину фінансову мережу, що функціонує

безперервно. Не відстають і ринки акцій, а також ф'ючерсні ринки і хеджеві ринки з розгалуженими по всьому світу операціями в прагненні задовольнити як можна більше число компаній і розширити фінансовий інструментарій;

- застарілі методи кредитування трансформуються в нові фінансові інструменти і способи мобілізації капіталу. З найбільш важливих тенденцій можна назвати позики під цінні папери і найбільші взаємні фонди. Останнім часом банки все частіше стикаються з труднощами в залученні порівняно дешевих депозитів, тому вони займаються пошуком фондів, заохочуючи таким чином усілякі фінансові інновації.

Таким чином, на міжнародному рівні банки усе більш залучаються до конкурентної боротьби за фінансові ресурси не лише один з одним, але і з тисячами інших фінансових інститутів. Багато потенційних позичальників також відкрили для себе інноваційні способи поповнення власних фондів, наприклад шляхом продажу короткострокових векселів інвесторам, не удаючись до допомоги банківських установ.

У багатьох країнах були усунені бар'єри між ділерами по операціях з цінними паперами і транснаціональними банками, чому сприяло деяке зниження державного регулювання. Подібні зміни ролей, що традиційно склалися, не дозволяють ясно бачити реальні відмінності між різними типами фінансових організацій. Свого часу великі банки були першими, хто інтернаціоналізував свої операції, ділери тільки йшли за ними, перехоплюючи багатьох клієнтів. Тому зараз багато транснаціональних банків зв'язують своє майбутнє із здатністю створити надійні основи на усіх ринках світу і пропонувати досить повний асортимент фінансових послуг, концентруючи свою увагу, в першу чергу, на операціях з цінними паперами, плануванні інвестицій, кредитуванні промисловості, лізингу, факторингу і тому подібне, вдосконаленні функціонування кореспондентських мереж, маркетингу, створенні конкурентних стратегій. Це усе має особливе значення в справі мобілізації капіталів транснаціональними банками, в розширенні ресурсної бази і в створенні нових можливостей для розміщення фінансових коштів [4]. Представляється, що головними відмінними рисами стратегії участі українських банків на зарубіжних і світовому ринках повинні стати наступні елементи: загальне бачення ринків і конкуренції; добре знання конкурентів на світових ринках; контроль за своїми операціями в загальносвітовому масштабі; здатність до гнучких і швидких зрушень у різних напрямках діяльності у разі загрози змін умов конкуренції і витіснення з ринку; розміщення капіталів з найбільшою рентабельністю; координація своєї диверсифікованої діяльності за допомогою гнучких інформаційних технологій, на базі інтегрованої мережі внутрішньобанківського обліку; об'єднання усіх своїх численних філій, дочірніх компаній і відділень в єдину міжнародну мережу із загальним управлінням і стратегією; укладання угод з іншими транснаціональними банками і компаніями в найбільш важливих областях діяльності, де інтереси можуть зіткнутися.

Сьогодні без урахування транснаціоналізації не можна підходити до проблеми банківської реформи, до питань про вдосконалення системи управління банками і ролі злиття і поглинань в справі концентрації банківського капіталу. У цьому випадку характерними рисами глобальних стратегій банків є: об'єднання капіталів, злиття, взаємні придбання активів, створення глобальних маркетингових конкурентних стратегій і систем глобальних кореспондентських стосунків і рахунків. Великі банки потрібні і на внутрішньому ринку. Як позитивний ефект концентрації капіталу необхідно, в першу чергу, розглядати створення великих банків, здатних конкурувати з Ощадбанком на ринку роздрібних послуг, а також скласти конкуренцію зарубіжним фінансовим інститутам у разі посилення їх присутності на українському ринку. До цієї проблеми впритул примикає питання про банківські картелі, консорціуми і синдикати, а також зростання філіальної мережі українських банків.

У банківській справі картельні угоди не усувають, а лише обмежують самостійність учасників і зазвичай передбачають встановлення однакових процентних ставок, проведенням однакової дивідендної політики та ін. Існують угоди між декількома банками для спільного проведення великих і вигідних фінансових операцій, які не в стані здійснити один банк (наприклад, розміщення державних позик або цінних паперів, фінансування національних і міжнародних проектів і тому подібне). Банківські трести організовуються в результаті повного злиття двох або декількох банків, коли окремі банки, що увійшли до тресту, втрачають самостійності. Багато провідних банків країн ЄС є по суті банківським трестом, що поглинув раніше самостійні національні банки. Нарешті, банківські концерни організовуються за допомогою "системи участі", тобто скупки одним банком акцій інших. В результаті багато дрібних банків, залишаючись юридично самостійними, фактично потрапляють під контроль великих банків [5]. Можна особливо відмітити певні переваги, які являються- специфічними для злиття банків, страхових компаній і пенсійних фондів:

1. Схожість технологій управління активами і оцінки ризиків.
2. Можливість об'єднання персоналу і технічних засобів, які використовуються для управління і оцінки ризиків. Як відомо програмні продукти, що використовуються для моделювання і прогнозування ризиків, а також витрати на зміст висококваліфікованого персоналу, який здійснює оцінку ризиків є досить дорогими, таким чином об'єднання бізнесів може привести до істотного скорочення таких витрат.
3. Зменшення транзакційних витрат по усьому циклу руху грошей, від їх залучення до їх розміщення.
4. Диверсифікація фінансових ризиків.

5. Для банків перевагою є додаткове залучення стабільних довгострокових ресурсів.
6. Для пенсійних фондів перевагою є можливість поліпшення якості і ефективності управління ресурсами і властивими цим ресурсам ризиками.
7. Можливість створення уніфікованої економічної торговельної марки.

У цьому контексті створення фінансових "супермаркетів" (хоч би в регіональному плані) є своєрідною формою поліпшення управління ліквідністю, оскільки компанія дістає можливість диверсифікувати як залучені кошти, так і розміщені ресурси за термінами, галузями, ефективнішим управлінням вартістю ресурсів, що притягаються і розміщуються. Окрім цього, оскільки різним сферам фінансових послуг властиві різні ризики, робота в декількох секторах фінансового ринку одночасно зменшує сумарний ризик для економічної установи. Можна запропонувати наступну схему об'єднання бізнес-інтересів на державному рівні(рис1).

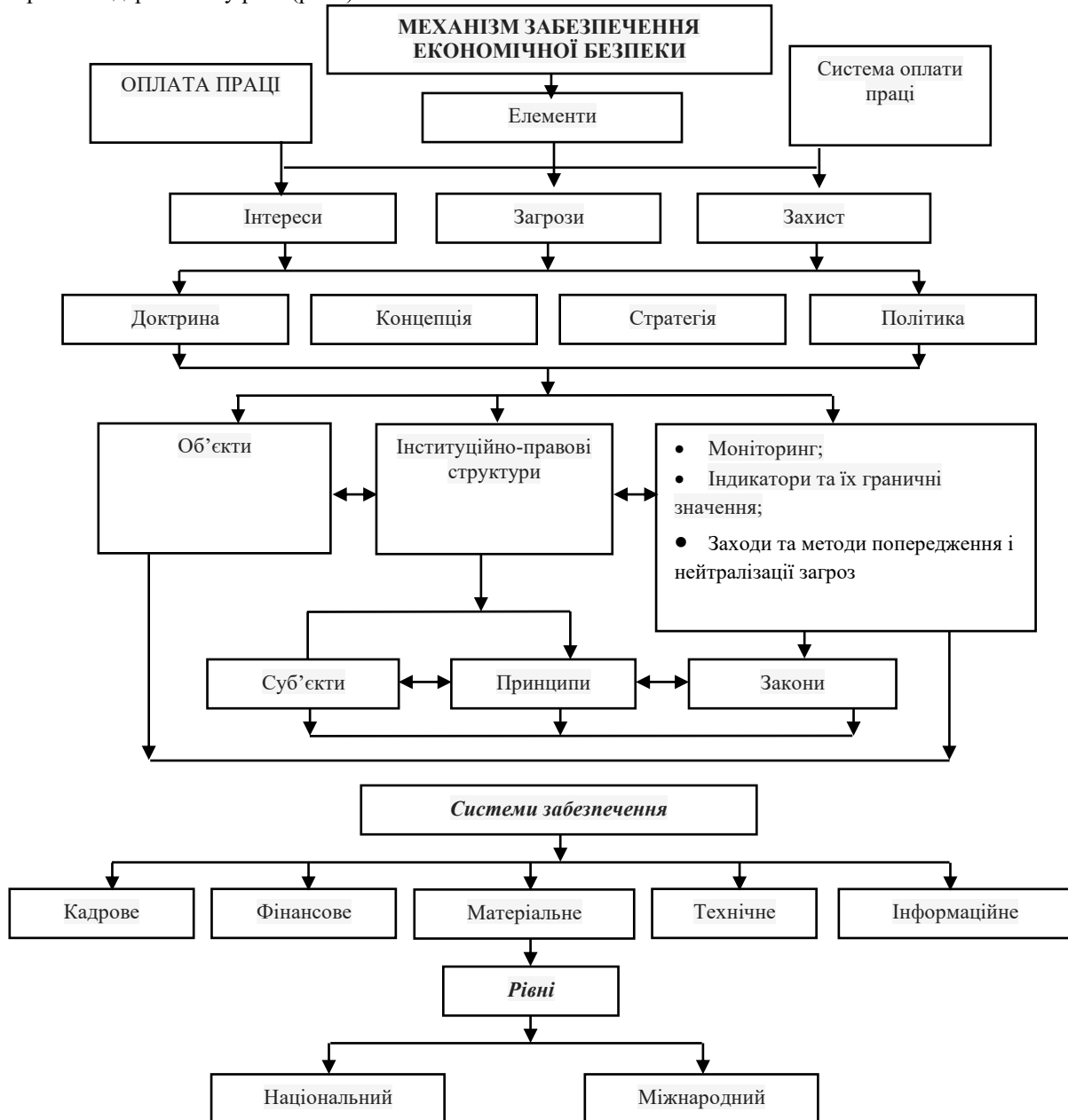

Рис.1 Механізми забезпечення економічної безпеки України

Ефективність злиття пенсійних фондів, банків, страхових і інших фінансових компаній якнайкраще підтверджується ефективною роботою ING GROUP, яка включає у себе декількох банківських установ, страхових компаній, пенсійних фондів, лізингових і трастових компаній.

У рамках діючої системи регулювання діяльності пенсійних фондів істотно обмежуються можливі напрями інвестування засобів пенсійних фондів. Тому злиття пенсійних фондів і банків надає їм можливість ефективніше розпоряджатися засобами фонду.

Світовий досвід показує, що недержавні пенсійні фонди і страхові компанії - дуже схожі інститути, тільки у страховиків ширше спектр діяльності : окрім накопичення грошей, вони ще несуть певні ризики.

В умовах України прикладами загальних схем, де ефективно може співробітничати як банк, так і страхова компанія, можуть бути:

1. Іпотечне кредитування з одночасним обов'язковим страхуванням придбаного житла.
2. Спільний бізнес по обслуговуванню міжнародного туризму, коли банк співробітнічає разом із страховою компанією і туристичною фірмою.
3. Кредитування на придбання автотранспорту і одночасне обов'язкове страхування придбаного в кредит автотранспорту.
4. Відкриття карткового рахунку з одноразовим наданням послуг медичного страхування і інших подібних послуг.

Як показує практика, страхові компанії можуть страхувати як ризик завдання шкоди житлу або автотранспорту, так і взагалі ризики неповернення кредиту або загрози життя позичальника.

Одним з важливих чинників, які стимулюють банки об'єднатися з іншими фінансовими компаніями, є тенденція зниження прибутковості банківського бізнесу, яка змушує керівників і акціонерів банків шукати нові прибуткові схеми і продукти.

Злиття банківського бізнесу із страховими компаніями і пенсійними фондами, створення на цій базі "фінансових супермаркетів" в масштабах регіону може стати для банків малого і середнього розміру єдиним способом збереження конкурентних позицій. Проявляється також тенденція інтеграції фінансових послуг наступного характеру: одна економічна послуга може в сукупності включати продукти як власне банківської установи, так і пенсійного фонду, страховою, лізинговою або факторинговою компанією.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Розроблена концептуальна схема формування механізму економічної безпеки, що включає постановку управлінських завдань, методичні підходи до їх рішення і отримувани результати. Обґрунтована необхідність і можливість застосування цього механізму як інструменту забезпечення і підвищення стійкого розвитку на основі застосування методичних підходів до діагностики і моделювання діяльності фінансових об'єктів. Визначено, що для сучасної України фінансовий сектор залишається допоміжним, оскільки потреби в розвитку сучасної економічної інфраструктури, потужних фінансових інститутів, що дозволяють створити умови для залучення масштабних фінансових інвестицій, незначні. Проте рішення завдань подальшого прогресивного розвитку вітчизняної економіки сприятиме формування розвиненої економічної інфраструктури і її основи міжнародного фінансового центру.

Література

1. Наказ Міністерства економіки України від 29.10.2013 № 1277 "Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України". URL: http://www.uazakon.com/documents/date_6s/pg_gewqwi/index.htm
2. Andrusac G. Economic security – new approaches in the context of globalization. URL: https://ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2015_VII2_AND.pdf
3. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. Інноваційна економіка. 2013. № 6. С. 336-340.
4. Мажула О.В. Критерізація економічної безпеки держави. Економіка та держава. 2015. № 11. С. 126-130.
5. Артюшок К.А. Критерії та індикатори економічної безпеки і збалансованого розвитку регіону. Збалансоване природокористування. 2016. Вип. 3 С. 59-63.
6. Economic security for a better world. URL: <https://www.socialprotection.org/gimi/gess/RessourcePDF.action?ressource.ressourceId=8670>.

References

1. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order "On approval of Methodical recommendations for calculating the economic security level in Ukraine", available at: [https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731\\$13#Text](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731$13#Text) (Accessed 18 December 2019).
2. Andrusac, G. (2015), "Economic security – new approaches in the context of globalization", available at: [https://ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2015_VII2_\\$AND.pdf](https://ceswp.uaic.ro/articles/CESWP2015_VII2_$AND.pdf) (Accessed 18 January 2019).
3. Sak, T. V. (2013), "Economic security of Ukraine: concept, structure, main tendencies", *Innovatsiyna ekonomika*, vol. 6, pp. 336-340.
4. Mazhula, O. V. (2015), "Criteria for economic security of the state", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 126-130.
5. Artyushok, K. A. (2016), "Criteria and indicators of economic security and balanced development of the region", *Zbalansovane prirodo koristuvannya*, vol. 3, pp. 59-63.
6. International Labour Organization (2004), "Economic security for a better world", available at: <https://www.socialprotection.org/gimi/gess/RessourcePDF.action?ressource.ressourceId=8670> (Accessed 20 December 2019).

Надійшла / Paper received: 22.10.2020

Надрукована / Paper Printed : 04.01.2021